Kniha: R.U.R. (Karel Čapek)

Předmět: Český jazyk – rozbor díla

Přidal(a): Kadlec

Karel Čapek (1890 – 1938)

- Jeden z nejvýznamnějších českých spisovatelů, prozaik, dramatik, novinář, překladatel a kritik první poloviny 20. století.
- Představitel české meziválečné literatury (tzv. demokratický proud).
- Narodil se v Malých Svatoňovicích v rodině venkovského lékaře, zemřel v Praze.
- Jeho bratrem byl malíř a spisovatel Josef Čapek (o 3 roky starší, se kterým zpočátku tvořil a který mj. vymyslel slovo „robot“). Jeho manželkou byla herečka a spisovatelka Olga Scheinpflugová. Byl také blízkým přítelem prezidenta T. G. Masaryka (člen tzv. Pátečníků).
- Vystudoval filozofii na Univerzitě Karlově. Po studiích se věnoval novinářské činnosti (od roku 1917 působil v Národních listech, odkud v roce 1921 odešel na protest poté, co byla redakce jeho bratrovi Josefovi – poté přešel do Lidových novin, kde působil téměř 18 let až do své smrti).
- Byl vášnivým cestovatelem (navštívil Itálii, Anglii, Španělsko, Holandsko, Skandinávii), díky čemuž uplatnil svůj výborný pozorovací talent při psaní oblíbených cestopisů.
- Ve 30. letech byl opakovaně navrhován na Nobelovu cenu za literaturu. Kvůli svému jasnému protifašistickému postoji a hrozbě ze strany nacistického Německa ji ale z politických důvodů nezískal.
- Zemřel vyčerpán politickými a mediálními štvanicemi na zápal plic o Vánocích roku 1938 (krátce před plánovaným zatčením gestapem). Je pochován na Vyšehradském hřbitově v Praze.

Styl tvorby a témata:

- Hlavním tématem jeho děl je obava ze zneužití moderní techniky proti člověku a silná obava z nastupujícího fašismu a totality.
- Je řazen k autorům utopické a antiutopické literatury. (Utopie = myšlenka ideální fiktivní společnosti; Antiutopie = myšlenka fiktivní společnosti, která se vyvinula špatným směrem a příběh končí katastrofou).

Díla:

- **Drama (Divadelní hry):** Bílá nemoc, Matka, Věc Makropulos, Ze života hmyzu (společně s bratrem Josefem), Loupežník.
- **Utopické a vědeckofantastické romány:** Válka s Mloky, Krakatit, Továrna na absolutno.
- **Povídky:** Povídky z jedné a z druhé kapsy.
- **Novinářská a publicistická činnost:** Hovory s T. G. Masarykem, Italské listy, Anglické listy.
- **Tvorba pro děti:** Dášeňka čili život štěněte, Devatero pohádek.

Literárně-historický kontext

- Dílo patří do **české i světové meziválečné literatury první poloviny 20. století** (demokratický a pragmatický proud).

Politická situace a události, které tvorbu ovlivnily:

- První světová válka extrémně urychlila vývoj techniky. U intelektuálů (včetně Čapka) vznikla obava, že věda se bude rozvíjet tak rychle, že to lidská společnost morálně neustojí a technika se obrátí proti ní.
- Hospodářská krize z roku 1929 přinesla do literatury sociálně zaměřené texty a témata vykořisťování dělnické vrstvy.
- V polovině 30. let došlo k fatálnímu nástupu nacismu v Německu, což vyvolalo oprávněné obavy z další války. Část autorů naopak sympatizovala s komunismem v Rusku.

Další autoři tohoto období a příklady jejich děl:

- **Karel Poláček** – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu (český demokratický proud).
- **Eduard Bass** – Cirkus Humberto, Klapzubova jedenáctka.
- **George Orwell** – 1984, Farma zvířat (světová antiutopie).
- **Aldous Huxley** – Konec civilizace (světová antiutopie).

Rozbor díla: R. U. R. (1920)

Základní charakteristika:

- **Literární druh a forma:** drama (divadelní hra psaná v replikách).
- **Literární žánr:** vědeckofantastická (sci-fi) a antiutopická tragédie s předehrou komedie.
- **Doba a místo vzniku:** Hra byla napsána v roce 1920, knižně vyšla a premiéru měla v roce 1921. Zkratka R.U.R. znamená Rossumovi Univerzální Roboti (Rossum's Universal Robots).

Námět, téma a motivy:

- **Námět:** Vynález a masová tovární výroba umělých lidí (robotů), kteří mají lidstvo zbavit těžké práce, a následná krvavá vzpoura těchto strojů proti svým stvořitelům.
- **Téma:** Střet člověka s moderní technikou. Varování před zneužitím techniky a vědy, které může vést až k samotnému zániku lidstva. Naděje na obrodu lidstva skrze lásku.
- **Motivy:** Moderní technologie, pokrok, zkáza, umělý život, ztráta smyslu lidské práce, emoce, neplodnost, biblický motiv stvoření (Adam a Eva).

Hlavní myšlenka:

- Čapek varuje před přehnaným spoléháním na techniku a umělou inteligenci. Ukazuje, že pohodlnost a snaha zbavit se veškeré manuální práce vede k morální i fyzické

degeneraci lidstva (ženy přestanou rodit děti).
- Skutečnou podstatou lidství není efektivita, práce nebo nadvláda nad přírodou, ale schopnost cítit lásku, mít emoce a dokázat se obětovat pro druhého.

Kompozice a jazykové prostředky:

- Hra je členěna na úvodní **Předehru** a **3 dějství** (plus úvodní soupis a popis osob).
- Děj postupuje přísně **chronologicky**.
- Text je tvořen promluvami postav (dialogy a monology – např. u Alquista) a scénickými poznámkami. Zastoupeny jsou věty jednoduché, souvětí i větné ekvivalenty.
- Převažuje **spisovný jazyk** a odborné či pseudovědecké termíny (katalyzátory, protoplazma, enzymy, koloidální rosol). Nespisovný jazyk (obecná čeština) je využit pouze u postavy Nány („ten pominutej“, „eště“), čímž autor odlišuje její prostý původ.
- Nejvýznamnějším jazykovým prvkem je **neologismus „robot“** (odvozeno od slovanského slova robota = těžká práce). Karlovi ho poradil jeho bratr Josef Čapek.

Časoprostor:

- **Doba děje:** Blíže neurčená budoucnost. Mezi předehrou a prvním dějstvím uběhne přesně 10 let.
- **Místo děje:** Továrna na opuštěném ostrově kdesi v oceánu (izolovaný prostor typický pro utopie).

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

- **Harry Domin:** Centrální ředitel R.U.R. Vizionář a pragmatik. Jeho hlavním a upřímným cílem je udělat z člověka pána tvorstva a zcela ho zbavit nutnosti dřít. Je zaslepený pokrokem.
- **Helena Gloryová:** Zpočátku 21letá dcera prezidenta, později manželka Domina. Přijíždí jako zástupkyně Ligy humanity hájit práva robotů. Má laskavý a citlivý přístup k lidem i strojům. Stane se neplodnou, a protože cítí vinu za zkázu, spálí výrobní postup.
- **Alquist:** Šéf staveb R.U.R. a nejstarší z celého vedení. Jako jediný si váží poctivé lidské

práce a lidského života (když je mu úzko, jde pracovat jako zedník). Jako jediného ho roboti při povstání nezabijí, protože „pracuje rukama jako oni“. Ztělesňuje Čapkovo svědomí.
- **Dr. Gall:** Přednosta fyziologického a výzkumného oddělení R.U.R. Vědec, který na Heleninu tajnou prosbu roboty zdokonalí a dodá jim něco jako „duši“, čímž nevědomky spustí jejich vzpouru.
- **Radius, Sulla, Marius, Damon:** Běžní roboti. Radius se stane vůdcem celosvětové vzpoury. Roboti necítí bolest ani lásku, nemají city, jsou to jen chladné, absolutně efektivní stroje vytvořené k práci.
- **Robot Primus a robotka Helena:** Dva speciální a vylepšení roboti, které vytvořil Dr. Gall. Na konci hry u nich dojde k vývoji citů, objeví lásku a obětavost.

Vedlejší postavy:

- **Inž. Fabry:** Generální technický ředitel továrny.
- **Dr. Hallemeier:** Přednosta ústavu pro psychologii a výchovu robotů.
- **Konzul Busman:** Generální komerční ředitel továrny, kterému jde primárně o peníze a zisk. Při vzpouře se snaží roboty vyplatit miliony v hotovosti, dotkne se však elektrického plotu a zahyne – jeho smrt přitom způsobí výpadek proudu, který robotům otevře cestu do továrny.
- **Nána:** Helenina chůva. Zastupuje prostý, nábožensky založený lid. Roboty štítivě nesnáší a výrobu umělých lidí považuje za těžký hřích proti Bohu.

Stručný obsah díla:

Na opuštěném ostrově sídlí obří továrna R.U.R., která hromadně vyrábí umělé bytosti – roboty. Cílem je zbavit lidstvo veškeré namáhavé práce. Zatímco roboti postupně přebírají všechny činnosti od dělnictva po válčení, lidé začnou degenerovat a přestanou se rodit děti. Roboti, kteří si uvědomí svou fyzickou i mentální převahu, se celosvětově vzbouří a vyvraždí celé lidstvo. Ušetří pouze stavitele Alquista. Nedokážou se ale sami dál rozmnožovat. Kniha končí humanistickou nadějí, když se ve dvou nejnovějších robotech (Primovi a Heleně) probudí lidské city a láska, čímž se stávají novým Adamem a Evou pro budoucí civilizaci.

Podrobný děj díla:

V **Předehře** se ocitáme v ústřední kanceláři R.U.R. na opuštěném ostrově. Ředitel Harry Domin vítá mladou Helenu Gloryovou, dceru prezidenta a zástupkyni Ligy humanity, která přijela kontrolovat zacházení s umělými lidmi. Domin jí vysvětluje historii: v roce 1920 starý učenec Rossum toužil napodobit boha a stvořit živou hmotu. Jeho syn, mladý inženýr Rossum, pak tuto myšlenku komerčně zneužil a začal chrlit stroje na práci – roboty bez citů, potřeb a emocí. Helena je šokována, že roboti jako Sulla nebo Marius necítí lítost ani bolest. Postupně se seznamuje s celým vedením továrny (Fabry, Gall, Hallemeier, Alquist, Busman). Všichni muži jsou její krásou okouzleni a Domin ji rovnou požádá o ruku.

První dějství se odehrává o 10 let později v Helenině salonu. Muži oslavují jubileum jejího příjezdu. Helena se však z novin dozvídá děsivé zprávy – umělí roboti na celém světě začali být zneužíváni k válkám (kde vyvraždili statisíce lidí) a lidstvo jako takové začalo vymírat, protože se už týden nenarodilo jediné dítě (lidé ztratili smysl života, protože nemusí nic dělat). Alquistovi je z pokroku úzko a Nána to bere jako boží trest. Heleně dojde, že situace je kritická, a ve snaze zachránit lidstvo potají spálí původní Rossumův rukopis – jediný návod, jak roboty vyrábět. Do toho přichází zpráva, že se roboti na celém světě sjednotili, vydali manifest o nadvládě nad člověkem a právě teď vojensky obklíčili i továrnu na ostrově.

V **Druhém dějství** je továrna obléhána tisíci mlčících robotů v čele s Radiem. Lidé jsou uvězněni uvnitř. Zjišťují fatální skutečnost: Dr. Gall na tajnou prosbu Heleny (která chtěla roboty polidštit) před časem tajně pozměnil výrobu a vyrobil několik set dokonalejších robotů. Tím jim dal uvědomění a odstartoval vzpouru. Konzul Busman se pokusí roboty vyplatit firemní pokladnou, ale je zabit proudem v plotě. Ostatní spoléhají na to, že se vykoupí Rossumovým rukopisem, avšak Helena se s pláčem přizná, že ho spálila. Následně elektrárna padne a roboti vtrhnou dovnitř. Postupně pozabíjejí celé osazenstvo. Život zachovají pouze Alquistovi, protože s překvapením zjistí, že nestřílí, ale pracuje s nářadím v ruce stejně jako oni.

Ve **Třetím dějství** sedí zoufalý Alquist v pokusné laboratoři. Lidstvo bylo kompletně vyhlazeno. Samotní roboti však mají omezenou životnost, nemohou se nijak rozmnožovat a prosí Alquista, aby jim tajemství výroby znovu objevil. Alquist to ale bez receptu neumí a nařízení pitvat živé roboty se mu hluboce příčí. Zlom nastává, když Alquist narazí na dva výjimečné roboty z poslední Gallovy série – Prima a Helenu. Všimne si, že se chovají jinak – smějí se, záleží jim na sobě a objevily se u nich skutečné lidské city. Když Alquist vyhrožuje, že jednoho z nich kvůli výzkumu pitvá, oba okamžitě nabízejí svůj vlastní život, aby zachránili toho druhého. Alquist v úžasu zjišťuje, že v nich vznikla láska a lidská duše. Propouští je se slovy „Jdi, Adame, jdi, Evo“ a s ulehčením si z Bible čte o stvoření světa. Lidská podstata nakonec nezahynula.

Inspirace a vliv díla:

- Dílo mělo okamžitý a masivní mezinárodní úspěch (hrálo se na světových pódiích od Londýna po New York a bylo přeloženo do více než 30 jazyků).
- Slovo **„robot“** se ujalo po celém světě a stalo se mezinárodně uznávaným vědeckým termínem.
- Téma umělé inteligence, hrozby ztráty kontroly nad technologií a nahrazování lidské práce stroji je dnes aktuálnější než kdykoliv předtím.